

Ilegitimitatea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: contribuții statistico-demografice

Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan

Ilegitimitatea este o parte a natalității generale cu o pondere deloc neglijabilă de-a lungul vremii. Frecvența nașterilor extra-conjugale sau, altfel spus, a celor nelegitime, a fost interpretată variat de-a lungul timpului, fiind considerată în mod tradițional un indice al dezorganizării sociale, al imoralității sau al pierderii de către familie a controlului și coeziunii interne¹. Evoluțiile demografice contemporane și metamorfozările conceptelor de „familie” și „cuplu” readuc în discuție ceea ce în mod curent eram tentați să definim în trecut drept ilegitimitate: copiii născuți în afara familiei legal constituite. Astăzi, paralel cu creșterea numărului menajelor de o persoană și a cuplurilor consensuale, s-a înregistrat în țările vestice dar și în SUA o tendință de extindere a nașterilor ilegite². De aceea, pentru a găsi răspunsuri la situațiile din prezent, trebuie să investigăm mai întâi ceea ce s-a întâmplat în trecut.

Prin urmare, un aspect important al natalității din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care merită a fi tratat în contextul temei de față se referă la ilegitimitate, problema comportând atât o abordare cantitativă, cât și o viziune modernă, care să facă apel în primul rând la istoria mentalităților colective. Menționăm faptul că demersul nostru are în vedere numai populația din fostul Mare Principat Transilvania, între limitele spațiale pe care le vom defini în continuare. În conformitate cu legile XXX și XXXIII din 1876, comitatele, districtele și scaunele care alcătuiseră Transilvania și Partiumul erau desființate, locul lor fiind luat de 16 comitate: Alba de Jos, Bistrița-Năsăud, Brașov, Ciuc, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara, Târnava Mică, Cojocna (Cluj), Mureș-Turda, Târnava Mare, Sibiu, Solnoc-Dăbâca, Turda-Arieș, Odorhei și Sălaj. Primele 15 comitate din așa-numita regiune „Királyhágontul” (dincolo de Piatra Craiului) apar în publicațiile statistice din epocă sub numele de *Erdély* (Ardeal), iar comitatul

¹ Ed. Shorter, J. Knodel, Et. van de Walle, „The Decline of Non-Marital Fertility in Europe, 1880-1940”, în *Population Studies*, 25, no. 3, Nov. 1971, p. 376.

² Ioan Mihăilescu, *Familia în societățile europene*, București, 1999, p. 56.

Sălaj era inclus în zona „Tisza bal partja“ (partea din stânga Tisei). Prin urmare, analiza noastră demografică asupra ilegitimității a fost extinsă asupra tuturor celor 16 comitate. Actualmente, acest teritoriu este cuprins în cadrul a 18 județe, acoperind total sau parțial suprafața acestora: Alba, Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Maramureș, Mureș, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Bacău, Neamț, Suceava.

Una din caracteristicile generale ale fenomenului ilegitimității de-a lungul a circa cinci decenii o reprezintă variația aproape regulată a numărului de copii născuți nelegitim anual. În foarte puțini ani nașterile extraconjugale s-au menținut la nivelul anului anterior: fie au crescut, fie au scăzut cu valori mai mult sau mai puțin mari. Această observație este valabilă nu numai pentru întreaga Transilvanie, ci și pentru fiecare comitat în parte. Un prim aspect ce se prefigurează din analiza *Tablelului nr. 1* este sporirea gradată a numărului brut de nașteri ilegite de la începutul intervalului până la sfârșitul secolului al XIX-lea în mai toate comitatele din provincie.

În primii ani după Revoluția Pașoptistă (1851-1857), media anuală a nașterilor nelegitime din Transilvania a fost de 3,9%, asemănătoare cu cea a Ungariei (3,4%), inferioară Croației-Sloveniei (4,8%) și cu mult mai mare decât cea din granița militară (1,3%), unde rigorile autorităților militare au condus la o moralitate mai mare³. La mijlocul deceniului următor, situația ilegitimității a cunoscut mutații semnificative; în anul 1865, din cele 72.640 de nașteri înregistrate în Ardeal, 5.131 (7%) erau nelegitime⁴. Diferența vizibilă între primul deceniu postrevoluționar și deceniul șapte se constituie într-un argument irefutabil în ceea ce privește transformările mentale survenite la mijlocul secolului trecut, după desființarea relațiilor feudale, avansul urbanizării, în general, al modernizării societății. Fenomenul nu este inedit, pentru că și în Moldova s-a identificat o evoluție similară pentru satul Horodnicul de Jos. Aici rata nașterilor nelegitime a fost între 1841 și 1850 de 2,5%, între 1851 și 1860 de 3,2%, iar între 1861 și 1870 de 5,1%⁵.

În deceniile care au urmat, ilegitimitatea în Transilvania s-a menținut la valori cuprinse între 6 și 8%. Astfel, în anul 1866 a ajuns la 8,6%, apoi a început să scadă ușor, pentru a se stabili o vreme: 7,8% în 1867, 7,4% în 1868, 6,9% în 1869, 6,8% în 1870, 6,6% în 1871, 6,4% în 1872, 6,4% în 1873, 6,7% în 1877 etc. Pentru comparație, prezentăm situația ilegitimității și în alte țări europene: în Austria, între 1854 și 1864, a fost de 14,5%, iar între 1866 și 1871 de 14,6%; în Imperiul German, între 1863 și 1870, de 13,2%, în Italia, între 1853 și 1863, de 5,2%, iar

³ Konek Sándor, *A Magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmái*, Pest, 1868, p. 30.

⁴ *Magyar Statistikai Évkönyv*, első évfolyam, Budán, 1872.

⁵ Ecaterina Negruți, I. Prelipceanu, „Date cu privire la evoluția demografică a unui sat bucovinean în sec. XIX și al XX-lea“, în *Suceava. Anuarul Muzeului Județean*, 6-7, 1979-1980, p. 253.

între 1863 și 1870 de 5,4%; în Franța, între 1869 și 1871, de 7,3%; în Belgia, între 1861 și 1872, de 13% etc.⁶

Tabel nr. 1. Ilegitimitatea în Transilvania între 1876-1889 (la 100 de nașteri - %)

Comitatul	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Alba de Jos	6,6	6,6	6,7	6,6	7,2	7	7,8	7,2	7,4	7,6	8,3	7,6	7,9	7,6
Bistrița-Năsăud	6	6,2	6	6,4	6,2	6,3	5,8	7	6,5	6,8	6,3	6,9	6,1	7
Brașov	7,9	7,4	7,2	7	6,1	6,8	6,1	6,9	6,1	6,3	7,4	6,7	6,2	7,4
Ciuc	8,3	8,2	7,7	8,3	8,7	8,1	7,9	6,6	7,3	7,7	7,4	7,9	7,8	7,6
Făgăraș	3,4	3,3	3,9	3,5	4,2	3,7	4	4,6	4,6	5,1	5,2	6,2	5,7	5,5
Trei Scaune	10,6	11,4	10,7	10,9	10,8	11	11	11	10,7	10,9	10,4	11,3	10,1	11
Hunedoara	5,3	5,3	5,2	5,2	5,8	6	5,7	6,1	6,4	7,1	7	7	7	8
Târnava Mică	7,4	7,7	7,3	7,4	7,8	8,6	8	8,2	9	8,7	9,1	9	9,6	9
Cluj	5,8	5,1	5,7	4,7	6,3	6,2	5,7	5,6	6	6,8	6,9	6,7	6,7	7,2
Orașul CLUJ	16,8	20,2	20,1	19,5	22,7	19	21,6	20,5	21,8	22,1	19,4	21,7	22	23,2
Mureș-Turda	7,1	6,6	6,3	6,5	7,5	7,4	7,9	7,3	7,5	8,1	7,7	7,4	7,7	7,8
Orașul Târgu Mureș	9,8	10,3	6,2	10,8	8,1	8,9	9,7	12,1	12,5	13	14,8	18,4	14,6	16
Târnava Mare	5,9	6,2	6	6,9	7,2	7,4	6,9	6,7	7	7,8	8,3	8	8,2	8,4
Sibiu	6,8	6,9	5,8	6,6	6,4	6,8	6,1	6,1	5,3	6	6,1	6,2	6,7	5,8
Solnoc-Dăbâca	4	4,4	4	4,1	5,3	4,6	5,2	4,6	5,3	5,6	5,3	5,9	5,6	6
Turda-Arieș	6,9	6,4	6,5	7,4	6,7	7,7	7,6	8,7	8,4	7,6	9,1	8,5	9,4	8,6
Odorhei	8,6	8,6	8,9	10,7	10,3	10,6	11,7	10,5	10,2	10,5	10,5	10,5	10,1	10,6
Sălaj	5,9	7,2	6,6	7,4	7,9	7,8	7,7	7,4	8,7	8,6	8,5	9,2	8,5	8,4

**Magyar Statisztikai Évkönyv (MSE), VI évfolyam - XIX évfolyam, Budapest, 1879-1891.*

Revenind asupra valorii indicelui ilegitimității din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, trebuie să precizăm că, dincolo de media provinciei (6-8%), se ascunde o mare diversitate între mediul rural și cel urban sau chiar în mediul rural. De exemplu, ilegitimitatea în comitatul Cluj în anul 1876 era de 5,8% iar în orașul Cluj de 16,8%, iar în comitatul Mureș-Turda de 7,1%, în schimb în orașul Târgu-Mureș de 9,8%. După un deceniu, în anul 1885, ilegitimitatea era de 6,8% în mediul rural din comitatul Cluj, în schimb, în orașul Cluj era de 22,1%; la fel, în comitatul Mureș-Turda nașterile nelegitime reprezentau în același an 8,1% din total, dar în orașul Târgu-Mureș ilegitimitatea se ridică la 13%⁷. Până la sfârșitul intervalului reflectat de *Tabelul nr. 2* se constată o ușoară creștere treptată a ilegitimității în mediul rural, vizibilă mai ales în comitatul Cluj, dar mai ales o sporire a ponderii nașterilor nelegitime în mediul urban, foarte

⁶ Keleti Károly, *Magyarország népesedési mozgalmá 1864-1873-ban és a cholera*, Budapest, 1875, p. 29sq.

⁷ Și în alte părți ale monarhiei situația era asemănătoare; de exemplu, în Pesta între 1851 și 1857 media nașterilor ilegite a urcat la 25,5%, iar în 1863 la 37%, în timp ce în mediul rural ilegitimitatea era mult mai redusă, cf. Konek Sándor, *A Magyar Korona...*, p. 31.

bine surprinsă de evoluția orașului Târgu-Mureș: de la 9,8% în 1876 la 16% în 1889. Aceleași evoluții se pot identifica și în alte părți ale Ungariei dualiste în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea: ilegitimitatea în mediul rural a crescut de la 7,07% între 1876-1880, la 7,87% în deceniul următor, pentru a ajunge la o valoare superioară în ultimul deceniu al veacului investigat, respectiv de 8,48%, iar în capitala Budapesta ilegitimitatea a variat între 28-32%⁸. Explicația generală este aceea că în perioada enunțată asistăm la o dezvoltare rapidă din punct de vedere industrial-bancar, la mutații economico-sociale consistente care au generat inevitabil și în mediul rural anumite schimbări de comportament demografic și moral.

Tabel nr. 2. Variația ilegitimității pe medii urban - rural (la 100 de nașteri - %)

Comitatul	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Cluj	5,8	5,1	5,7	4,7	6,3	6,2	5,7	5,6	6	6,8	6,9	6,7	6,7	7,2
Orașul CLUJ	16,8	20,2	20,1	19,5	22,7	19	21,6	20,5	21,8	22,1	19,4	21,7	22	23,2
Mureș-Turda	7,1	6,6	6,3	6,5	7,5	7,4	7,9	7,3	7,5	8,1	7,7	7,4	7,7	7,8
Orașul Târgu-Mureș	9,8	10,3	6,2	10,8	8,1	8,9	9,7	12,1	12,5	13	14,8	18,4	14,6	16

*MSE, VI évfolyam - XIX évfolyam, Budapest, 1879-1891

Ilegitimitatea rurală a variat considerabil în Transilvania în perioada care constituie obiectul cercetării noastre. De exemplu, la Dragu (comitatul Solnoc-Dăbâca), din cei 1.636 de copii botezați în intervalul 1859-1902, 103 copii provin din concubinaje, ilegitimitatea reprezentând 6,2%, în timp ce la Iclod întâlnim o proporție asemănătoare: din 892 de nașteri, între 1859 și 1882, 59 sunt copii nelegitimi, reprezentând 6,6% din totalul nașterilor. O realitate diametral opusă întâlnim la Asuajul de Jos, unde doar 0,1% din copiii născuți provin din concubinaj. Poziția geografică a satului, mai ferit de influențele mentale urbane, a favorizat menținerea moralității tradiționale (alături, desigur, și de alte cauze) și, implicit, a cenzurat nașterile nelegitime⁹.

De altfel, un comportament identic întâlnim și în satul Brăișor: din cei 568 de copii botezați în perioada 1850-1883, doar 2 copii (0,3%) s-au născut nelegitim. Și Brăișorul se afla la o distanță mare de influențele mentale urbane ale Clujului, într-o regiune de munte care a permis, se pare, menținerea nealterată a unor norme

⁸ Ferenc Ájus, István Henye, "Illegitimacy in Hungary 1880-1910", în *Journal of Family History*, Volume 19, Number 4, 1994, p. 384.

⁹ Sorina Bolovan, „Aspecte ale ciclului vieții familiale în satul românesc din nord-vestul Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea”, în vol. *Sabin Manuilă, istorie și demografie. Studii privind societatea românească în sec. XVI-XX*, coord. Ioan Bolovan, Sorina Bolovan, Cluj-Napoca, 1995, p. 132.

morale tradiționale. De aici, respectul sporit pentru instituția căsătoriei și a familiei, într-o comunitate deosebit de atentă la comportamentele membrilor ei. De asemenea, dimensiunile modeste ale satului Brăișor (451 de locuitori în anul 1880), compus dintr-un număr relativ mic de familii, aproximativ 70-80 în această perioadă, au cenzurat concubinajul și întreținerea unor relații amoroase între tinerii necăsătoriți din sat. Mulți dintre ei se aflau în legături de rudenie mai mult sau mai puțin strânse, ceea ce a contribuit la limitarea concubinajelor și, firese, a nașterilor nelegitime¹⁰.

Tabel nr. 3. Variația indicelui ilegitimității în Transilvania între 1885-1889 (la 100 de nașteri - %)

Comitatul	1885	1886	1887	1888	1889	Structura etno-confesională la 1890									
						R	M	G	RC	GC	O	REF	EL	U	I
Alba de Jos	7,6	8,2	7,6	7,9	7,6	78,4	15,6	3,9	4,6	38,4	41,6	10,1	3	0,6	1,7
Bistrița-Năsăud	6,8	6,3	6,9	6,1	7	67,3	4,8	24,1	3,2	56,2	12,4	2,5	21,5	-	4,2
Brașov	6,3	7,4	6,7	6,2	7,4	35,9	30,1	32	11,3	0,7	36,4	4	46	0,6	1
Ciuc	7,7	7,4	7,9	7,8	7,6	12,7	86,6	0,3	81,9	16,9	0,1	4	0,1	-	0,6
Făgăraș	5,1	5,2	6,2	5,7	5,5	89,3	4,6	4,5	2,8	26,2	64,6	2	3	0,4	1
Trei Scaune	10,9	10,4	11,3	10,1	11	13,4	85,2	0,4	33,3	1,9	17,3	43	0,2	3,8	0,5
Hunedoara	7,1	7	7	7	8	89	6,4	3	5,7	18,9	70,9	2,7	0,8	0,1	0,9
Târnava Mică	8,7	9,1	9	9,6	9	49,1	27,4	18,1	4,8	35,7	17,9	17,8	18	4,4	1,4
Cluj	6,8	6,9	6,7	6,7	7,2	67,9	25,4	3,6	4,2	52,2	17,3	20,1	3,3	0,6	2,3
Mureș-Turda	8,1	7,7	7,4	7,7	7,8	37,5	54,9	3,7	11,1	24,2	16,2	39,3	3,3	4,2	1,7
Târnava Mare	7,8	8,3	8	8,2	8,4	39,7	10,5	44	2,9	11,5	34,1	5	44	1,9	0,6
Sibiu	6	6,1	6,2	6,7	5,8	66,4	2,9	28,6	4,3	8,4	59,4	1,1	26,3	0,1	0,4
Solnoc-Dăbâca	5,6	5,3	5,9	5,6	6	76,7	17,9	2,9	4	62,1	15,8	12,5	0,9	0,1	4,6
Turda-Arieș	7,6	9,1	8,5	9,4	8,6	71,4	25	0,6	3,5	41,2	32,6	14,9	0,2	6,3	1,3
Odorhei	10,5	10,5	10,5	10,1	10,6	2,9	93,7	1,9	33,9	1,6	3,8	34,3	0,5	23,2	0,7
Sălaj	8,6	8,5	9,2	8,5	8,4	61,6	35,2	0,8	5,7	58,2	4,4	27	0,3	-	4,4

* **Surse:** Magyar Statisztikai Évkönyv, XV évfolyam - XIX évfolyam; Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, I kötet

R – români; M – maghiari; G – germani; RC – romano-catolici; GC – greco-catolici;

O – ortodocși; REF – reformați; EL – evanghelici luterani; U – unitarieni; I – izraeliți

Eșantionul cronologic de cinci ani (1885-1889) prezentat în *Tabelul nr. 3*, descrie valoarea indicelui ilegitimității în cele 16 comitate transilvănene. Se remarcă înainte de toate două grupe de comitate, una cu o proporție modestă a nașterilor nelegitime, de 5-6% (Făgăraș, Solnoc-Dăbâca, Sibiu) și alta cu o rată mai mare a ilegitimității: 10-11% (Trei Scaune, Odorhei). Pentru a încerca să explicăm aceste diferențe la nivelul provinciei, vom invoca în primul rând afirmațiile de

¹⁰ *Ibidem*; I. Bolovan, Sorina Bolovan, „Considerații demografice asupra localităților Brăișor și Iclod în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, 30, 1990-1991, p. 270 sq.

epocă făcute de George Bariț într-un studiu publicat în anul 1879. Pe baza observațiilor efectuate asupra natalității în anii 1863-1865, Bariț nota că din 1.000 de născuți la români, 64,5 sunt nelegitimi, la maghiari-secui 104,4, iar la sași 59,5. Cu alte cuvinte, ilegitimitatea este mai mare la maghiari-secui, medie la români și scăzută la sași: „Cu cât poporul românesc locuiește mai puțin amestecat, cu atât numărul spurilor (copiilor nelegitimi - n.n.) scade, precum de exemplu în comitatul Hunedoarei, unde se vin numai 32,6%, în al Solnocului cu 34,3 și în al Făgărașului cu 42,9 spuri la 1.000; iară cu cât secuii sunt mai concentrați în câte un district, cu atât acel număr crește, până ce de exemplu, în districtul Trei Scaune ajunge la 140,3 din 1.000 născuți”¹¹. Evident, această grilă interpretativă propusă empiric de către George Bariț, fără cercetări laborioase din punct de vedere demografic și sociologic, se impune a fi serios amendată, pe baza datelor statistice din *Tabelul nr. 3*.

În primul rând, comitatul Ciuc are aceeași pondere a populației maghiare (secuiești) cu comitatul Trei Scaune, însă se diferențiază de acesta din urmă printr-o ilegitimitate mai redusă cu circa 3%. Luând în considerare faptul că numărul românilor și cel al germanilor (sașilor) din cele două comitate sunt aproape identice, iar condițiile fizico-geografice sunt asemănătoare, se ridică întrebarea ce anume a provocat diferența de nașteri ilegiteime în cele două zone. În absența unor studii speciale consacrate acestei probleme, încercăm să asociem numărul mai mic de nașteri ilegiteime din comitatul Ciuc cu criteriul religios, respectiv cu apartenența cvasiunanimă a maghiarilor de aici la confesiunea romano-catolică. În comitatele Trei Scaune și Odorhei, populația de limbă maghiară se regăsește în proporții aproape egale la confesiunile romano-catolică, pe de o parte, și reformată și unitariană, pe de altă parte (vezi *Tabelul nr. 3*). Suntem convinși că dincolo de apartenența confesională există o sumedenie de alte cauze de natură culturală locală care pot să justifice diferențele enunțate anterior pentru comitatele secuiești, cercetări viitoare putând clarifica problema ilegitimității din zonă.

În al doilea rând, comitatele Făgăraș și Hunedoara, în care românii reprezentau câte 89% din totalul populației, iar apartenența la religia ortodoxă era oarecum similară, au înregistrat valori diferite pentru ilegitimitate în cei cinci ani selecționați. Astfel, numărul nașterilor nelegiteime din comitatul Făgăraș s-a situat

¹¹ Apud I.I. Adam, I. Pușcaș, *Izvoare de demografie...*, p. 273; în spiritul unei atare interpretări, am fi tentați și noi să atribuim ponderea de 8,3% a ilegitimității din satul Vâlcele (jud. Covasna), o comunitate în care românii reprezentau cam două treimi din populația totală a localității, „tocmai coabitării cu secuii” și adoptării aceluiași comportament matrimonial, cf. Odiseu Apostol, „Contribuțiuni statistico-demografice și note istorico-medicale pentru o monografie a comunei Vâlcele - jud. Trei Scaune”, în *Clujul medical*, 18, nr. 12, 1927, p. 610.

cu aproape 2% sub cel din comitatul Hunedoara. De asemenea, în comitatele Sibiu și Sălaj, unde numărul românilor era apropiat, diferența de nașteri nelegitime a fost de circa 2,5% în favoarea comitatului Sibiu. Acesta se remarcă printr-o pondere mult mai mare a religiei ortodoxe în comparație cu comitatul Sălaj, unde la români domina confesiunea greco-catolică. Cu siguranță că nivelul diferit al ilegitimității în comitatele transilvănene (și chiar variațiile locale în interiorul fiecărui comitat) are la bază, dincolo de ponderea majoritară a unei etnii sau confesiuni, o sumedenie de norme, tradiții etc. Sărăcia cronică în mai multe comunități de la vremea respectivă a generat creșteri ale concubinajului care a însemnat, printre altele, și nașterea de copii considerați „ilegitimi” din punctul de vedere al normelor ecleziastice și civile.

Observațiile anterioare, ca și informațiile din *Tabelul nr. 3* în general, demonstrează cât de fragilă și insuficientă este asocierea exclusivă a variației ilegitimității în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Transilvania cu compoziția etnică sau confesională a unei unități administrativ-teritoriale. Aceste elemente pot contribui nemijlocit la obținerea unei ilegitimități sporite sau a uneia modeste, însă de fiecare dată determinante sunt alte cauze concrete locale: tradițiile, caracterul ocupațional, gradul de penetrare a moralității rurale de către influențele mentale urbane etc. În spiritul interdependențelor ce caracterizează populația ca sistem demografic, ilegitimitatea a fost determinată de structura etno-confesională, socio-profesională a populației, de gradul de urbanizare și de instruire, dar, la rândul ei, a avut consecințe destul de importante asupra natalității în general, a stărilor social-economice, culturale și chiar politice dintr-o arie teritorială.

L'ILLÉGITIMITÉ EN TRANSYLVANIE DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XIXe SIÈCLE: CONTRIBUTIONS STATISTICO-DÉMOGRAPHIQUES

L'une des caractéristiques générales du phénomène de l'illégitimité constatée au fil d'environ cinq décennies est la variation presque régulière du nombre d'enfants légitimes nés chaque année. Peu sont les cas où le nombre de naissances extraconjugales s'est maintenu au niveau de l'année antérieure, le plus souvent il a augmenté ou baissé avec des valeurs plus ou moins élevées. C'est une situation valable pour toute la Transylvanie et pour chaque comitat.

Dans les premières années après la Révolution quarante-huitarde (1851-1857), la moyenne annuelle des naissances illégitimes en Transylvanie a été de 3,9%, semblable à celle de Hongrie (3,4%), inférieure à la Croatie-Slovénie (4,8%) et nettement supérieure à celle des régions des confins militaires (1,3%), où les rigueurs des autorités militaires ont eu une influence bénéfique sur la moralité. Au milieu du siècle suivant, la situation de l'illégitimité a connu des mutations significatives; en 1865, parmi les 72.640 naissances enregistrées en Transylvanie, 5.131 (7%) étaient illégitimes. La différence visible entre la première décennie post-révolutionnaire et la septième décennie se constitue en un argument irréfutable en ce qui concerne les transformations mentales survenues au milieu du siècle passé, après la dissolution des relations féodales, le développement de l'urbanisation et la modernisation de la société dans son ensemble.

Pendant les décennies suivantes, l'illégitimité en Transylvanie s'est maintenue à des valeurs comprises entre 6 et 8%. Ainsi, en 1866 elle a atteint 8,6%, descendant légèrement par la suite et s'arrêtant pour un certain temps à un niveau stable : 7,8% en 1867, 7,4% en 1868, 6,9% en 1869, 6,8% en 1870, 6,6% en 1871, 6,4% en 1872, 6,4% en 1873, 6,7% en 1877 etc.

Revenant à la valeur de l'indice de l'illégitimité en Transylvanie pendant la seconde moitié du XIXe siècle, il faut préciser que la moyenne de la province (6-8%) cache une grande diversité entre le milieu rural et urbain et même à l'intérieur du milieu rural. Par exemple, l'illégitimité dans le comitat de Cluj en 1876 était de 5,8%, dans la ville de Cluj de 16,8%, tandis que dans le comitat de Mureș-Turda il touchait à 7,1% et dans la ville de Târgu Mureș à 9,8%. Une décennie après, en 1885, l'illégitimité était de 6,8% dans le milieu rural du comitat de Cluj, alors que dans la ville de Cluj elle était de 22,1%; de même, dans le comitat de Mureș-Turda les naissances illégitimes représentaient dans la même année 8,1% du total, et dans la ville de Târgu Mureș, 13%.

L'illégitimité rurale a considérablement varié en Transylvanie dans la période analysée. Par exemple, à Dragu (comitat de Solnoc-Dăbâca), parmi les 1.636 enfants baptisés entre 1859 et 1902, 103 enfants sont le fruit de concubinages, l'illégitimité représentant 6,2%, tandis qu'à Iclod il y a une proportion similaire: sur 892 naissances entre 1859 et 1882, il y a 59 enfants illégitimes, soit 6,6% du total des naissances. La situation est tout à fait différente à Asuajul de Jos, où seulement 0,1% des enfants nés proviennent de concubinages. La position géographique du village, à l'écart des influences mentales urbaines, a favorisé la préservation de la moralité traditionnelle (à côté, bien sûr, d'autres causes) et implicitement a censuré les naissances illégitimes. Un comportement identique se

retrouve dans le village de Brăișor : sur 568 enfants baptisés entre 1850 et 1883, seulement deux enfants (soit 0,3%) sont nés illégitimes. Brăișor est aussi situé à grande distance des influences mentales urbaines de Cluj, dans une région de montagne qui a permis, semble-t-il, la préservation non-altérée des normes de la morale traditionnelle. D'où le respect plus grand pour le mariage et la famille, dans une communauté très attentive aux comportements de ses membres. De même, les dimensions modestes du village de Brăișor (451 habitants en 1880), formé d'un nombre relativement petit de familles - à peu près 70-80 dans cette période - ont censuré le concubinage et les relations amoureuses entre les jeunes célibataires du village. Un grand nombre d'entre eux appartenaient à la même famille, ce qui a limité les concubinages et, naturellement, les naissances illégitimes.

Les observations antérieures, ainsi que les données du tableau no. 3 nous autorisent à affirmer que c'est un peu risqué de mettre la variation de l'illégitimité pendant la seconde moitié du XIXe siècle exclusivement sur le compte de la composition confessionnelle ou ethnique d'une unité administrative-territoriale. Ces éléments, certes, peuvent directement contribuer à l'existence d'une illégitimité élevée ou modeste, mais ce sont des causes concrètes locales qui sont déterminantes: traditions, caractère occupationnel, degré d'influence de la moralité rurale par les mentalités urbaines etc. Dans l'esprit des interdépendances qui caractérisent la population en tant que système démographique, l'illégitimité a été déterminée par la structure ethno-confessionnelle, socioprofessionnelle de la population, par le degré d'urbanisation et d'instruction, mais a eu, à son tour, des conséquences assez importantes sur la natalité en général, ainsi que sur l'état socio-économique, culturel et même politique d'une aire territoriale.